

मराठवाडा, विदर्भ व उत्तर महाराष्ट्राच्या जलद विकासासाठी राबवावयाच्या उपाय योजनांचा विशेष कार्यक्रम, २०१८ या कार्यक्रमांतर्गत अल्पसंख्याक महिलांसाठी स्वयंसहायता बचतगट योजना सुधारित स्वरूपात राबविणे व मुदतवाढ देणेबाबत.

महाराष्ट्र शासन
अल्पसंख्याक विकास विभाग
शासन निर्णय क्रमांक:- अविवि-२०१८/प्र.क्र.८४/का-९
मादाम कामा मार्ग, हुतात्मा राजगुरु चौक,
मंत्रालय, मुंबई- ४०० ०३२.
दिनांक : २४ नोव्हेंबर, २०२२

- वाचा:-** (१) शासन निर्णय, नियोजन विभाग क्र विविका-२०१८/प्र.क्र.२१/ का-१४१३/
दि.२०.१०.२०१८.
(२) अल्पसंख्याक विकास विभाग शासन निर्णय क्र अविवि-२०१८/प्र.क्र.८४/का-९/
दि.७.८.२०१९.
(३) महिला आर्थिक विकास महामंडळ, मुंबई यांचे पत्र क्र.माविम/PMD/२०२१-२२/११३
दि.१०.८.२०२१.

प्रस्तावना:-

मराठवाडा, विदर्भ व उत्तर महाराष्ट्राच्या जलद विकासासाठी राबवावयाच्या उपाययोजनांचा विशेष कार्यक्रम, २०१८ या कार्यक्रमांतर्गत राबवावयाच्या विविध उपाययोजनांच्या संदर्भात संदर्भ क्र.१ च्या शासन निर्णयान्वये नियोजन विभागामार्फत निदेश निर्गमित करण्यात आलेले होते. त्यामध्ये अल्पसंख्याक समुदायातील महिलांचे मागासलेपण व कमकुवत आर्थिक स्थिती विचारात घेऊन त्यांची आर्थिक सक्षमीकरण करण्यासाठी अल्पसंख्याक महिला स्वयंसहायता बचतगट निर्माण करून त्यांना कौशल्य विकासाचे प्रशिक्षण देणे ही योजना संदर्भ क्र.२ च्या दि.७ ऑगस्ट, २०१९ अन्वये राबविण्यात येत आहे.

२. सदर योजनेतर्गत महिला आर्थिक विकास महामंडळामार्फत औरंगाबाद, नागपूर व अमरावती या महसूल विभागातील हिंगोली, जालना, उस्मानाबाद, लातूर, बीड, चंद्रपूर, वर्धा, भंडारा, गोंदिया, गडचिरोली, अमरावती, अकोला, बुलडाणा, यवतमाळ या १४ जिल्ह्यांमध्ये प्रती जिल्हा २०० याप्रमाणे एकूण २८०० बचतगट निर्माण करून त्यातील महिला सदस्यांना व शासन निर्णय दि.२८ फेब्रुवारी, २०१२ अन्वये राबविण्यात येत असलेल्या स्वयंसहायता बचतगट योजनेतील नांदेड, कारंजा (वाशिम), परभणी, औरंगाबाद व नागपूर या पाच शहरांमधील कार्यरत बचतगटांमधील सदस्य असे एकूण १५०० महिलांना या योजनेतर्गत महाराष्ट्र राज्य कौशल्य विकास सोसायटीमार्फत कौशल्य विकास प्रशिक्षण देण्यात येणार आहे. सदर योजनेचा कालावधी

हा दोन वर्षांचा (सन २०१९-२० व २०२०-२१) निश्चित करण्यात आला होता. तथापि, कोव्हिड-१९ विषाणूमुळे उद्धवलेली परिस्थिती व लावण्यात आलेले निर्बंध यामुळे सदर योजनेची अपेक्षेनुसार अंमलबजावणी झालेली नाही. त्यामुळे सदर योजना सुधारीत स्वरूपात राबविण्याचा व योजनेस सन २०२१-२२ ते सन २०२७-२८ असा सात वर्ष मुतदवाढ देण्याचा प्रस्ताव अपेक्षित खर्चाच्या अंदाजपत्रकासह महिला आर्थिक विकास महामंडळाने दि.१०.८.२०२१ च्या पत्रान्वये सादर केला आहे. त्याअनुषंगाने सदर योजना सुधारीत स्वरूपात राबविण्यास तसेच योजनेस सन २०२१-२२ ते सन २०२७-२८ असे सात वर्षाकरीता मुदतवाढ देण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती.

शासन निर्णय-

मराठवाडा, विदर्भ व उत्तर महाराष्ट्राच्या जलद विकासासाठी राबवावयाच्या उपाययोजनांचा विशेष कार्यक्रम-२०१८ या कार्यक्रमांतर्गत शासन निर्णय दि.७ ऑगस्ट, २०१९ अन्वये राबविण्यात येत असलेल्या अल्पसंख्याक महिलांसाठी स्वयंसहायता बचतगट योजना सुधारीत स्वरूपात राबविण्यास तसेच सदर योजनेस दि.१ एप्रिल, २०२१ ते ३१ मार्च, २०२८ असे एकूण सात वर्षाकरीता मुदतवाढ देण्यास शासन मान्यता देण्यात येत आहे.

२. सदर योजनेअंतर्गत महिला आर्थिक विकास महामंडळामार्फत औरंगाबाद, नागपूर, अमरावती या महसूल विभागातील औरंगाबाद, हिंगोली, जालना, उस्मानाबाद, लातूर, बीड, चंद्रपूर, वर्धा, गोंदिया, गडचिरोली, अमरावती, अकोला, बुलडाणा, यवतमाळ या १५ जिल्ह्यांमध्ये अंदाजे नवीन २८०० बचतगटांची निर्मिती करण्यास शासन मान्यता देण्यात येत आहे.

३. महिलांना एकत्र येण्यास प्रवृत्त करून बचत गटांची निर्मिती करणे व ते कायमस्वरूपी कार्यरत राहून आर्थिकदृष्ट्या सक्षम होणे यासाठी २ वर्षांचा कालावधी अपूरा आहे, हे विचारात घेऊन सदर योजना पुढील सात वर्षांमध्ये (सन २०२१-२०२२ ते २०२७-२८) राबविण्यास शासन मान्यता देण्यात येत आहे.

४. **सदर कार्यक्रमाचे प्रमुख स्वरूप खालीलप्रमाणे आहे :-**

१) बचतगट निर्मिती व कौशल्य विकासाचे प्रशिक्षण :-

महिला आर्थिक विकास महामंडळामार्फत औरंगाबाद, नागपूर व अमरावती या महसूल विभागातील औरंगाबाद, हिंगोली, जालना, उस्मानाबाद, लातूर, बीड, चंद्रपूर, वर्धा, भंडारा, गोंदिया, गडचिरोली, अमरावती, अकोला, बुलडाणा, यवतमाळ या १५ जिल्ह्यांमध्ये अंदाजे नवीन २८०० बचतगट निर्माण करून त्यातील महिला सदस्यांना तसेच शासन निर्णय दि.२८ फेब्रुवारी, २०१२ अन्वये राबविण्यात येत असलेल्या स्वयंसहायता बचतगट योजनेतील औरंगाबाद,

कारंजा (वाशिम), परभणी, व नागपूर या पाच शहरांमधील स्थापन झालेले व कार्यरत बचतगटांमधील सदस्य असे एकूण १५०० महिलांना या योजनेतर्गत महिला आर्थिक विकास महामंडळ, मुंबई व महाराष्ट्र राज्य कौशल्य विकास सोसायटी यांनी कौशल्य विकास प्रशिक्षण देण्यात यावे.

२) महिला आर्थिक विकास महामंडळाच्या स्थापित लोकसंचालित साधन केंद्रासोबत

(Community Manage Resource Centre) सर्व बचतगट जोडणे :-

१) औरंगाबाद २) अकोला, ३) अमरावती, ४) बुलडाणा, ५) यवतमाळ, ६) हिंगोली, ७) जालना, ८) उस्मानाबाद, ९) लातूर, १०) चंद्रपूर, ११) बीड, १२) वर्धा, १३) भंडारा, १४) गोंदिया १५) गडचिरोली या जिल्ह्यातील कार्यक्षेत्रामध्ये स्थापन होणारे बचतगट विखुरलेल्या वस्त्यांमध्ये होण्याची शक्यता आहे. नवीन लोकसंचालित साधन केंद्र (CMRC) स्थापन करण्यासाठी एका Cluster मध्ये अथवा शहरात किमान ३०० गट असणे आवश्यक आहे, जेणे करून ते स्वबळावर उभे राहू शकतील. या योजनेअंतर्गत एका जिल्ह्यात अंदाजे २०० बचतगट स्थापन करण्यात येणार आहेत. त्यामुळे नव्याने स्थापन होणा-या गटांकरीता नवीन केंद्र स्थापन न करता यापूर्वी महिला आर्थिक विकास महामंडळामार्फत स्थापन केलेल्या लोकसंचालित साधन केंद्रांशी (Community Manage Resource Centre) या गटांना महिला आर्थिक विकास महामंडळामार्फत जोडण्यात यावे.

३) बचतगटातील महिलांना महिला आर्थिक विकास महामंडळामार्फत कौशल्य विकासाचे प्रशिक्षण देणे:-

या कार्यक्रमांतर्गत दोन पध्दतीचे प्रशिक्षण आयोजित करण्यात येणार आहे. बचतगटातील सर्व महिलांसाठी क्लासरूम मधील प्रशिक्षण योग्य ठरेल असे नाही. म्हणून त्यातील काही महिलांसाठी त्यांच्या घराजवळ, त्यांच्या गरजेनुसार, आवश्यक त्या अभ्यासक्रमाचे प्रशिक्षण सत्र आयोजित करणे उचित ठरणार आहे. बचतगटातील २० ते ४५ वयोगटातील महिलांना त्यांच्या सुप्तगुणांना वाव देण्याकरीता तसेच पारंपारिक कौशल्याला प्रशिक्षणाची जोड देऊन रोजगाराची संधी उपलब्ध करून देऊन तसेच स्थानिक, व्यावसायिक आणि औद्योगिक गरजांनुसार कौशल्य विकास प्रशिक्षण देण्याचे नियोजित आहे. या प्रशिक्षणामध्ये ब्युटिशियन, मेंहदीचा कोन तयार करणे, जरीकाम, एम्ब्रोयडरी, शिलाई काम, जॉब वर्क, आर्टिफिशल ज्वेलरी तयार करणे, केटरिंग इ. तसेच टाकाऊ साहित्याचा (Waste Material) वापर करून विविध वस्तू तयार करणे इ. प्रशिक्षण देण्याकरीता नोंदणीकृत तज्ञ संस्थांची निवड करून त्यांच्यामार्फत हे प्रशिक्षण देण्यात येईल.

४) बचतगटातील महिलांना महाराष्ट्र विकास सोसायटीमार्फत कौशल्य विकासाचे प्रशिक्षण देणे:-

Skill Gapच्या आधारे बचतगटांतील महिलांना किंवा कुटुंबातील युवतींना महाराष्ट्र राज्य कौशल्य विकास सोसायटीमार्फत कौशल्य विकासाचे प्रशिक्षण देण्यात येणार आहे. यासाठी महिलांच्या गरजा, त्यांच्याकडे असलेले कौशल्य व कोणते कौशल्य त्या अवगत करू शकतात याचा अभ्यास करून प्रशिक्षणासाठी महिलांची निवड करण्यात येईल. यामध्ये महिला हॉस्पिटॅलिटी, अकाउन्ट्स व टॅक्स असिसटन्ट, ऑटोमोबाईल, कॉम्प्युटर सॉफ्टवेअर, हार्डवेअर, एनिमेशन अँड मल्टीमिडिया (असिसटन्ट कॅमेरामेन) हेल्थकेअर, बांधकाम, लॉजिस्टिक्स, ड्रायव्हर, पेशन्ट केअर, ओल्ड पिपल केअर, चाइल्ड केअर यासह स्थानिक व्यवसाय, स्थानिक उद्योग यांच्या गरजांनुसार महिला व मुलींना Skill Mission द्वारा तांत्रिक प्रशिक्षण देऊन त्यांना स्वयंरोजगारासाठीच्या संधी तयार करणे यासाठी Skill Mission संस्थेसोबत समन्वय साधून प्रशिक्षण देण्यात येईल.

महाराष्ट्र राज्य कौशल्य विकास सोसायटीमार्फत उपरोक्त १५ जिल्ह्यांमध्ये तालुक्याच्या ठिकाणी असलेल्या केंद्रामार्फत प्रशिक्षण देण्यात येईल. तसेच अल्पसंख्याक महिलांचे स्वयंसहायता बचतगट ज्या गावामध्ये असतील तेथे माविमच्या तज्ञ प्रशिक्षकांकडून भेट देऊन On job /Hands on प्रात्यक्षिक प्रशिक्षण देण्यात येईल.

५) Social Enterprises उपक्रम सुरु करणे:-

बचतगटातील महिलांना उद्योजकता विकासाचे प्रशिक्षण देऊन उद्योगांना वेगवान चालना देण्यासाठी Social Enterprises उपक्रमाची सुरुवात करण्यात येणार आहे. यामध्ये प्रति (Community Manage Resource Centre) मधून प्रत्येकी दोन Social Enterprises अशा प्रकारे १५ जिल्ह्यांमधून Social Enterprises उपक्रम सुरु करण्यात येणार आहेत. यामध्ये सदस्यांची गुंतवणुक किमान २०% ग्राह्य धरण्यात आलेली आहे. Social Enterprises उपक्रमामुळे बचतगटांच्या उत्पादनांना व्यापक मार्केट उपबलध होण्याकरीता Product Labelling, Packaging, Branding and Licensing याकरीता Consultancy Support घेण्यात येणार आहे. त्याप्रमाणे स्वतंत्र मार्केटिंग तज्ञ सल्लागार व्यक्तीची नियुक्ती महिला आर्थिक विकास महामंडळामार्फत करण्यात येईल.

६) नाविन्यपूर्ण उपक्रम सुरु करणे :-

कार्यक्षेत्रातील गरजू महिलांना उद्योग व्यवसाय व अधिक संधी व व्यासपीठ उपलब्ध करून देण्याकरीता आरोग्य विषयक प्रबोधन, सामाजिक जाणीवा या विषयांबाबतचे नाविन्यपूर्ण उपक्रम महिला आर्थिक विकास महामंडळामार्फत सुरु करण्यात यावे.

७) बचतगटामध्ये सहभागी सदस्यांकडून निधी संकलन करणे:-

या योजनेतील गट चिरकाल टिकून राहण्याकरीता ऑपरेटिंग कॉस्ट या खर्चाकरीता संबंधित गटातील सदस्यांकडून वित्तीय वर्ष २०२४-२५ पासून सेवा शुल्क आकारून महिला आर्थिक विकास महामंडळामार्फत निधी संकलन करण्यात येईल. त्यानुसार, सेवा शुल्क लोकसंचालित केंद्राकडे (Community Manage Resource Centre) जमा करणारे गट केंद्राचे सदस्य होतील, व त्यांना केंद्रामार्फत आवश्यकतेनुसार सेवा पुरविल्या जातील.

५. महिला आर्थिक विकास महामंडळ, मुंबई यांच्यामार्फत सात वर्षांमध्ये वर्षानिहाय राबविण्यात येणाऱ्या उपक्रमांचा थोडक्यात तपशील खालीलप्रमाणे आहे :-

अ.क्र.	वर्षे	कालावधी	पुर्ण करण्यात येणारी कामे
१.	वर्ष क्र.१	सन २०२१-२०२२	बचतगट बांधणी, बचतगट प्रशिक्षण, बँक मित्राची निवड व प्रशिक्षण, बचतगटातील महिलांना उद्योजकता प्रशिक्षण,
२.	वर्ष क्र.२	सन २०२२-२०२३	बचतगटांची स्थापना व प्रशिक्षण, बचतगटांचे सनियंत्रण, बचतगटाना बँक कर्ज उपलब्ध करून देणे, Area Level Federation, वस्तीस्तरीय संघाची स्थापना व प्रशिक्षण, बचतगटातील महिलांना उद्योजकता विकास प्रशिक्षण
३.	वर्ष क्र.३	सन २०२३-२०२४	सहयोगिनीमार्फत बचतगटांचे सनियंत्रण व लेखा परिक्षण, वस्तीस्तरीय संघ (ALF) प्रशिक्षण, (Area Level Federation Training), CMRC (Community Manage Resource Centre) मध्ये Area Level Federation (ALF) च्या प्रतिनिधींना (Representative General Body) RGB मध्ये सदस्यत्व, बचतगटातील महिलांना उद्योजकता विकास प्रशिक्षण, बचतगटातील महिलांच्या उत्पादनांचे मूल्यवर्धन (Value Addition), Social Enterprises, महिला आरोग्य व सकस आहार
४.	वर्ष क्र.४	सन २०२४-२०२५	बचतगटांचे सनियंत्रण, ALF (Area Level Federation Training) क्षमता बांधणी प्रशिक्षण, बचतगटातील महिलांना उद्योजकता विकास प्रशिक्षण, उपजिवीका विकास, CMRC (Community Manage Resource Centre) RGB (Representative General Body) क्षमता बांधणी,
५.	वर्ष क्र.५	सन २०२५-२०२६	बचतगटांतील महिलांना उपजिवीका विकास या विषयावर प्रशिक्षण, गटांचे सनियंत्रण, भागिदारी संस्थांची निवड, CMRC (Community Manage Resource Centre) RGB (Representative General Body) क्षमता बांधणी,

६.	वर्ष क्र.६	सन२०२६-२०२७	बचतगट व ALF (Area Level Federation) चे सनियंत्रण, CMRC (Community Manage Resource Centre) RGB (Representative General Body) क्षमता बांधणी, उपजीविका विकास,
७.	वर्ष क्र.७	सन२०२७-२०२८	बचतगट व ALF (Area Level Federation) चे सनियंत्रण, CMRC (Community Manage Resource Centre) RGB (Representative General Body) क्षमता बांधणी, उपजीविका विकास, Evaluation Study.

६. या योजनेकरीता वर्षनिहाय अंदाजपत्रकाचा तपशील :-

सदर योजनेकरीता एकूण रुपये १९.७३ कोटी खर्च अपेक्षित आहे. त्यापैकी रुपये १८,५९,५३,२६६/- (अक्षरी रुपये अठरा कोटी एकोणसाठी लक्ष दोनशे सहासष्ट फक्त) इतका निधी शासनामार्फत तर रुपये १,१३,३१,३९०/- (अक्षरी रुपये एक कोटी तेरा लक्ष एकतीस हजार तीनशे नव्वद फक्त) इतका निधी लोकसहभागातून उपलब्ध होणार आहे.

महिला आर्थिक विकास महामंडळाकडून सादर करण्यात आलेल्या वर्षनिहाय अंदाजपत्रकाचा तपशील :-

अनु.क्र.	वर्ष	रक्कम (रु.)
१	२०२१-२२	२,६३,९०,४९०
२	२०२२-२३	३,१४,८३,०७४
३	२०२३-२४	५,०३,६८,८०२
४	२०२४-२५	३,४७,९२,५८७
५	२०२५-२६	२,०६,४९,०१९
६	२०२६-२७	२,०४,४४,८५३
७	२०२७-२८	१,३१,५५,८३१
	एकूण	१९,७२,८४,६५७
	आर्थिक गुंतवणूक सहभाग	
i	शासनाची गुंतवणूक	१८,५९,५३,२६६
ii	लोकसहभाग निधी	१,१३,३१,३९०

उपरोक्त खर्चाच्या तपशीलानुसार, रु. १९.७३ कोटी पैकी रु. १८.५९ कोटी निधी हा त्या त्या आर्थिक वर्षात टप्पाटप्प्याने अर्थसंकल्पीत निधीमधून वितरीत करण्यात येईल. सदर योजनेच्या ७ वर्षातील अंमलबजाणीच्या दृष्टीने योजनेतर्गत प्रत्येक वर्षी आवश्यकतेप्रमाणे महिला आर्थिक विकास महामंडळाने तसेच महाराष्ट्र राज्य कौशल्य विकास सोसायटीने मागणी केल्यानंतर त्या त्या वर्षी अर्थसंकल्पीत केलेल्या व उपलब्ध तरतुदीमधून शासनाकडून निधी वितरीत करण्यात येईल.

७. सदर योजनेअंतर्गत बचत गटातील महिला प्रशिक्षणांर्धीची यादी महाराष्ट्र राज्य कौशल्य विकास सोसायटी, महिला आर्थिक विकास महामंडळ तसेच शासनाच्या संकेतस्थळावर स्वतंत्रपणे प्रसिध्द करण्यात येईल.

८. या योजनेअंतर्गत एकदा प्रशिक्षण घेतलेल्या लाभार्थ्यांना पुन्हा या योजनेत प्रशिक्षण देण्यात येणार नाही व त्याची खातरजमा महाराष्ट्र राज्य कौशल्य विकास सोसायटी आणि महिला आर्थिक विकास महामंडळ यांनी करणे आवश्यक राहिल.

९. सदर योजनेअंतर्गत उपलब्ध करून दिलेल्या निधीच्या विनियोगाबाबतचे उपयोगिता प्रमाणपत्र वेळोवेळी विहित कालावधीत शासनास उपलब्ध करून देण्याची जबाबदारी महाराष्ट्र राज्य कौशल्य विकास सोसायटी आणि महिला आर्थिक विकास महामंडळ यांची राहिल.

१०. सदर योजनेचा मासिक प्रगती अहवाल महाराष्ट्र राज्य कौशल्य विकास सोसायटी व महिला आर्थिक विकास महामंडळ शासनास सादर करतील.

११. सदर योजनेअंतर्गत अल्पसंख्याक महिलांच्या स्वयंसहायता बचतगटामधील महिला लाभार्थ्यांना महाराष्ट्र राज्य कौशल्य विकास सोसायटी मार्फत कौशल्य विकासाचे प्रशिक्षण दिल्यानंतर स्वयंरोजगार मिळविण्याकरीता सहाय्य करणे आणि लाभार्थ्यांना स्वयंरोजगार प्राप्त झाल्याच्या दिनांकापासून पुढील सहा महिन्यापर्यंत याबाबतचा पाठपुरावा करण्याची जबाबदारी महाराष्ट्र राज्य कौशल्य विकास सोसायटीची राहिल. त्याबाबतचा अहवाल महाराष्ट्र राज्य कौशल्य विकास सोसायटीकडून शासनास आणि महिला आर्थिक विकास महामंडळास सादर करणे आवश्यक राहिल.

१२. सदर योजनेच्या कार्यपध्दतीमध्ये तसेच स्वरूपामध्ये आवश्यकतेनुसार बदल करण्याबाबतचा अंतिम निर्णय शासनाचा राहिल.

१३. यासाठी होणारा खर्च या योजनेकरीता मागणी क्रमांक झेडई-१, २२३१ सामाजिक सुरक्षा व कल्याण, ०२ समाज कल्याण, १०३ महिला कल्याण (०१)(०१)(०१) मराठवाडा, विदर्भ व उत्तर महाराष्ट्र याकरीता राबवावयाचा विशेष कार्यक्रम २०१८ अंतर्गत स्वयंसहाय्यता बचत गटातील अल्पसंख्याक महिलांसाठी सहाय्यक अनुदान (कार्यक्रम) ३१, सहाय्यक अनुदाने वेतनेत्तर (२२३५सी ४०१) या लेखाशिर्षाखाली त्या त्या वर्षात अर्थसंकल्पीत होणा-या निधीमधून वितरीत करण्यात येईल.

१४. हा शासन निर्णय कौशल्य विकास, रोजगार व उद्योजकता विभाग, महिला व बालविकास विभाग व नियोजन विभागाचा सहमतीने व वित्त विभागाचे अनौपचारिक संदर्भ क्र२२२/२०२२ दि.१.९.२०२२ अन्वये दिलेल्या मान्यतेस अनुसरून निर्गमित करण्यात येत आहे.

सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संगणक सांकेतांक २०२२११२४१८१४४८२२१४ असा आहे. हा शासन निर्णय डिजीटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने.

(आ. उ. पाटील)

उप सचिव, महाराष्ट्र शासन

प्रत :-

१. मा.राज्यपाल यांचे सचिव.
२. मा.मुख्यमंत्र्यांचे प्रधान सचिव,
३. मा.मुख्य सचिव, महाराष्ट्र शासन,
४. अपर मुख्य सचिव/ प्रधान सचिव / सचिव सर्व मंत्रालयीन विभाग,
५. आयुक्त, महाराष्ट्र राज्य कौशल्य विकास, रोजगार व उद्योजकता संचालनालय, कोकण भवन, नवी मुंबई
६. व्यवस्थापकीय संचालक, महिला आर्थिक विकास महामंडळ, वांद्रे पूर्व, मुंबई
७. मुख्य कार्यकारी अधिकारी, महाराष्ट्र राज्य कौशल्य विकास सोसायटी, मुंबई
८. महालेखापाल १/२ (लेखा व अनुज्ञेयता), मुंबई / नागपूर,
९. महालेखापाल १/२ (लेखापरीक्षा), मुंबई / नागपूर,
१०. अधिदान व लेखा अधिकारी, मुंबई,
११. निवासी लेखा परीक्षा अधिकारी, मुंबई,
१२. संबंधित विभागीय आयुक्त,
१३. संबंधित जिल्हाधिकारी,
१४. मा.मंत्री / मा.राज्यमंत्री (अल्पसंख्याक विकास) यांचे खाजगी सचिव,
१५. कक्ष अधिकारी, (का-७), अल्पसंख्याक विकास विभाग, मंत्रालय, मुंबई.